

Lendületben az egyháztörténeti kutatás – Interjú Tusor Péterrel

Egyháztörténeti irányú kutatásait nemcsak egyeteme, de az Akadémia is támogatja. Neki sikerült először Magyarországra hívnia a Vatikáni Titkos Levéltár prefektusát. Tusor Péterrel, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem habilitált egyetemi docensével, az Akadémia doktorával, az MTA–PPKE Lendület Egyháztörténeti Kutatócsoport vezetőjével Szóts Zoltán Oszkár beszélgetett.

Eredetileg teológiát hallgattál, majd történelem–latin szakot végeztél. Minek a hatására döntöttél úgy, hogy elsősorban történelemmel szeretnél foglalkozni?

Szülőfalum, Tura, tradicionálisan katolikus falu, ahol nagyon erős az egyházközösség. A hetvenes években négy-öt pap szolgált a faluban, valóságos kis társaskáptalan működött, amelynek tevékenysége a kádári szocializmus éveiben rendkívül hiteles volt. A maga történetiségében és folyamatosságában vonzó mintaképet adott, amely miatt elkezdtem érdeklődni a teológia iránt. A kecskeméti Piarista Gimnáziumban érettségiztem 1986-ban, majd váci egyházmegyei klerikusként folytattam tanulmányaimat. Remek terepgyakorlat volt megismerni azt a képzési formát, amit a Trienti Zsinat idején kialakítottak. A trenírozás lényege ugyanaz volt, amit kitaláltak a 16. században. Sok olyan dolgot tanultam ekkor, amit később egyháztörténettel foglalkozó bölcsészként jól tudtam hasznosítani. A képzés során behívtak katonai szolgálatra, amelyet Hódmezővásárhelyen töltöttem. Rövid életű bécsi diszpozíció (Pázmánaeum) után úgy éreztem, hogy az egyháznak a történetisége jobban vonz, mint a teológia, és 1989-től az ELTE történelem–latin szakos hallgatója, majd 1990-től az Eötvös Collegium tagja lettem.

A korábbi tanulmányaidból egyenesen következett, hogy egyháztörténettel kezdted foglalkozni?

Igen, ez szervesen alakult. Megvoltak a kellő fogódzók, ismertem a latin nyelvet, megszereztem a szükséges tájékozottságot. Az identitásom változatlan volt, és egyfajta szublimációja a teológiai tanulmányoknak, hogy ha nem is teológus, de egyháztörténettel foglalkozó bölcész lettem. A másik, ami rendkívül csábító volt, hogy az államszocializmus negyven éve alatt ez a terület eléggé elhanyagolttá vált. Könnyen találhattunk új témákat, felfedezhettük negyven év elmaradt munkájának forrásait. Még az alapproblémák tisztázásában is maradt nekünk lehetőség. Mindez persze nem látszott azonnal, menet közben alakult ki.

Ha már szóba került az államszocializmus, mennyire volt nehéz akkoriban teológiát hallgatni?

Egerben inzultáltak még bennünket a reverenda miatt, a hadseregben pedig kiváltképpen nehezzé tették az életünket. Nem kaptunk kimaradást, egyik huszonnégy órás szolgálatból a másikba vezényeltek minket. A főnti összeborulás állam és egyház között, a Lékai László-féle a „kis lépések politikája” abszolút nem látszott a végeken. Szólásszabadság viszont volt, mi nyíltan beszéltünk és kritizáltunk egymás között, ugyanakkor pontosan tudtuk, hogy kik a jelentéstevők. Ha egyszer sok időm lesz, akkor megkeresem azokat a jelentéseket.

Volt olyan oktató az ELTE-n, akivel tudtál egyháztörténetről konzultálni?

Újabb korokra volt, hiszen ott tanított Gergely Jenő, aki nagyjából az első referátumnál kiszúrt, és megmondta, hogy nem ragaszkodik hozzá, hogy bejárjak, elég, ha teljesítek. Kora újkorra az egyetemen belül nem volt, ami nehézséget jelentett. Hiányzott egy mester, aki mögé be lehetett volna állni, aki kijelölte volna az utat, akinek a műhelyéhez lehetett volna csatlakozni. R. Várkonyi Ágnes kora újkori iskolája mindazonáltal komoly támpontot jelentett. A témakeresés nagyjából egy plusz évtizedet ölelt fel. Viszont így megvolt a szabadság és a függetlenség. Hallgatóimnak szoktam mondani, hogy örüljenek, hogy a vatikáni levéltári kutatást nem egy Róma melletti kempingből fogják elkezdni, ahova autóstoppal mentek ki Magyarországról, mert nem volt anyagi háttér a kinti kutatáshoz. Most megkapják a repülőjegyet és a szállást, viszont bizonyos feladatokat ennek fejében el kell végezni a saját kutatás mellett, hiszen valamit valamiért... Évekig kerestük, mi az a témaegyüttes, ami egy olyan zárt rendszert képez, amiben el lehet kezdeni dolgozni. Az Eötvös Collegiumban találtunk segítőkre. Fazekas István (volt bécsi levéltári delegátus) tutorként számos információval segített minket, illetve bejártunk Engel Pál oklevélolvasására, hiszen külön egyháztörténeti paleográfiai gyakorlat nem volt, már működő kurzushoz kellett csatlakoznunk. Így sajátítottuk el, sok tekintetben önképzéssel azokat az ismereteket, hogy akár nyelvileg, akár paleográfiailag már tudjunk kora újkori latin és olasz egyháztörténeti forrásokkal foglalkozni.

Ha az egyháztörténet egésze fehér folt volt, miért pont a kora újkor kezdett érdekelni belőle?

Ez általában úgy van, hogy az embert első évben az ókor, másodévben a középkor, majd harmadévben a kora újkor érdekli, ahogy halad a tanulmányaival. A hallgatóimon is ezt látom, és mindig azt mondom nekik, hogy ne ragadjanak le középkorai ambícióiknál, hanem hagyják, hogy az egyetem hasson rájuk. A 17. század környékén jórészt megállt az érdeklődésem. Nagyon szívesen olvasok egyébként a későbbi korokról is, de nem kutatási mélységben. Hallgatóimnak azt is szoktam tanácsolni, hogy döntsék el, mi az, ami olvasási szinten érdekli

őket, és mi az, ami kutatási szinten. Ott már nem elég a pusztá érdeklődés, ott arra is kell figyelni, hogy mi olyan plusz tudása van az embernek, ami egyrészt versenyelőnyt jelent a többiekhez képest, másrészt segíti a korszak, a téma mélyebb megértését. Nekem megvolt a latin szak, az egyházas műveltség és tájékozottság, tehát amellett, hogy egyháztörténettel kezdtem foglalkozni, olyan korszakot kerestem, ahol a latin alapvető fontosságú. Rájöttem arra is Pázmány és utóda, Lippay György példáján keresztül, hogy a katolikus elit nemcsak egyház-, hanem köztörténet szempontjából is rendkívül fontos. Ez elvezetett ahhoz, hogy elkezdjek proszopográfiával foglalkozni, így jutottam el Rómába is, hogy a kánoni kivizsgálási jegyzőkönyveket tanulmányozzam. Az itt tapasztaltak alapján változtattam a kutatási profilomon. Kibővült Magyarország és a Szentszék kapcsolataival, a Habsburg Birodalom és pápaság viszonyrendszerének művelődés-, politika- és diplomáciatörténetével. A 15. századtól a 20. század derekáig megvan az a tényleges kontinuitás az egyháztörténetben, ami lehetővé teszi azt, hogy az ember hitelesen tudjon megszólalni. Újabb korokig azonban továbbra is csak ritkán kalandozok el, ilyen ritkaság Prohászka Ottokár római konzisztoriális ügyét feltáró kutatásom.

Az egyetemi évek alatt már tudatosan kutatónak készültél? Az, hogy egyből elkezdted a doktorit, erre enged következtetni.

Nem, a piarista modell nyomán középiskolában akartam tanítani. Komoly motivációt jelentett az Eötvös Collegium szellemisége és az, hogy kiváló generáció tanult akkor az egyetemen, hogy csak a két legismertebb kollégát, Pálffy Gézát és Molnár Antalt említsem. Egyetemi eredményeim alapján fel is vettek ösztöndíjas doktorandusznak. Közben szenior lehettem az Eötvös Collegiumban, és ekkor kerültek középpontba a vatikáni kutatások. Utána egy évig állás nélkül voltam, de ezt az időszakot Bécsben, illetve Rómában töltöttem államközi ösztöndíjakkal. Az *Archivio Segreto Vaticano*, a *Biblioteca Apostolica Vaticana*, illetve a magyar–szentszéki kapcsolatok szempontjából bécsi gyűjtemények, mindenek előtt a *Haus-, Hof- und Staatsarchiv* fontosabb állagait ekkor néztem át. Majd 1999-től adódott lehetőség, hogy latint tanítsak a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen.

Hogyan kerültél ide tanítani?

Szovák Kornélnak köszönhetem a lehetőséget, akit még az Eötvös Collegiumból ismertem. Maróth Miklós dékán döntése volt, hogy a Pázmányra kerülhettem. Esetemben kimaradt a tanársegédi státusz, nyelvtanárság után egyből adjunktus lettem az egyetem akkori rektorának, Erdő Péternek köszönhetően. Remek időszak volt. Szerda–csütörtökön délután oktattam kint a piliscsabai campuson. Ezek meglehetősen intenzív tanítási délutánok voltak népes hallgatósereggel – akkoriban mindenki számára kötelező volt a latin a bölcsészkaron –, egyébként az országos levéltárban és a primási levéltárban gyűjtöttem az anyagot és írtam a disszertációm. Már május elején befejeztük a tanítást, vizsgáztatni nem kellett, folytatódhattak a bécsi, római kutatások. Ekkor kerültek képbe a Vatikánon kívül itáliai magánarchívumok is. Rengeteg olyan anyagom van, amelyet azóta sem tudtam feldolgozni. Minden bizonnyal hiábavaló célom, hogy nem akarok hasznosítatlan hagyatékot hagyni, valamilyen formában fel szeretném dolgozni archivisztikai gyűjtésemet. A pályakezdés tehát elhúzódott, de egyúttal egy hosszútávra szóló, biztos alapozást jelentett.

2001-ben megvédted a doktori disszertációd, amelyből három monográfia és több tanulmány is született. Ennek alapján azt gondolná az ember, hogy az összegyűjtött anyagokat teljes egészében felhasználtad. Ezek szerint mégsem?

Igen. Nem tipikus monográfiát írtam disszertációnak, hanem pontosan az anyaggyűjtés sokrétűsége miatt bizonyos monográfia-kezdeményeket. Először össze kellett foglalni a kora újkori egyházi állam és a Szentszék viszonyát a modern kutatások alapján. Ebből lett *A barokk pápaság* című kötet. Fel kellett deríteni, hogy melyek voltak a 17. század periodizációra alkalmas csomópontjai, majd el kellett végezni a kapcsolatrendszer intézményi szintű analízisét. Ezek közül a legteljesebb a bíborosi kinevezések vizsgálata volt, ez megjelent, ebből lett a *Purpura Pannonica – Az esztergomi „bíborosi szék”* című kötet. Ezután úgy láttam célszerűnek, hogy a forráskiadást a feldolgozás mellé kell rendelni, emellett arra is rájöttem, hogy akkor van az ember tudományos tevékenységének ütőképes, figyelemfelhívó kerete, ha nem szétaprózva jelentetni meg a tanulmányait, köteteit, hanem egy összetartozó sorozaton belül. A katolikus egyetem keretein belül Erdő Péter rektor hathatós támogatásával hoztuk létre ezt a *Collectanea Vaticana Hungariae*t, ami az egyetem saját munkatársainak és más kollégáknak is publikációs felületül szolgál. A harmadik monográfiám a disszertáció historiográfiáról írt részéből már itt jelent meg *Magyar történeti kutatások a Vatikánban* címmel.

Ez a sorozat a PPKE Egyháztörténeti Kutatócsoport fóruma?

Igen. Bíboros úr támogatásával 1999-ben alakult meg ez a kutatócsoport, amely az egyetem karain folyó ilyen irányú kutatásokat fogja össze. Ennek égisze alatt indult el kezdeményezéseimre és szerkesztésemben a kiadványsorozat, a vatikáni magyar történeti kutatásoknak szentelt a *Collectanea Vaticana Hungariae*, amely felvállalja és továbbviszi a modern magyar történetírás egyik megteremtője, Fraknoi Vilmos római szellemi örökségét. A vatikáni kutatások esetében a forrásoktól és a tereptől 1300 km-es távolság van. Ha valaki valamit nem néz meg, visszajutni sokszor csak sok idő múlva tud. A módszertani, kutatási nehézségekért viszont messzemenően kárpótolt a *Collectanea* rendkívül pozitív római fogadtatása. A vatikáni levéltár kézikönyvtárában és újabban a vatikáni könyvtár *Sala Sistinájában* ez a sorozat is elérhető a nyugati kiadványok mellett. Ekkor realizálódik a kutatások fő értelme, ezeket a köteteket ugyanis leginkább horvát, szlovák és román kutatók forgatják. Nekik identitáskérdés, hogy a jelenjükhöz múltat teremtsenek, és a vatikáni levéltárban található forrásokot publikálják, mint saját múltjuk forrásait. A *Cameralia Documenta Pontificia*val például pont megelőztük a szlovákok hasonló projektjét. Nagyon fontos, hogy a vatikáni és bécsi forrásokat mi adjuk ki először, hiszen ezek elsősorban a magyar történelem forrásai, a nemzetközi tudományos életben tehát így kell megjeleníteniük. Annak a veszélyére, hogy az utódállamok saját identitásukba beépítik a Magyarországra vonatkozó vatikáni anyagot, Szekfű Gyula már a harmincas években felhívta a figyelmet, akkor a román történetírás kapcsán. A vatikáni gyűjtemény nemzetközi anyag, az ez alapján végzett tudományos munka tehát nemzetközi figyelmet kap, így történeti identitás megalapozására szolgálhat kifelé az utódállamok számára. A Szlovák Tudományos Akadémiának és a Román Tudományos Akadémiának is kiemelt projektje ezeknek a forrásoknak a kiadása, velük egyelőre csak a mi Lendület kutatócsoportunk veszi fel a versenyt. Nagyon nagy szükség van egy római magyar történeti intézetre, ami valóban a történettudományi kutatást tartja a fő feladatának. Az újjászervezett, funkcionális magyar történeti intézet Rómában a hazai kutatóhálózattal kooperálva komoly ellensúlyt képezhetne. Ennek a nemcsak tudományos, hanem emlékezetpolitikai kihívásnak nemzetstratégiai jelentősége aligha vitatható.

Ezért is vágta bele a Lendület pályázatba?

Volt már egy OTKA-programunk, de ahhoz, hogy például a *Cameraliát* be tudjuk fejezni és ki tudjuk adni, nagyon kellett a Lendület támogatása. Tökére volt szükség az eredmény

megszületéséhez, és a Lendület megmutatta, hogy az Akadémia fogékony, és tud mobilan reagálni tudományos vállalkozások felkarolására. 1947-ig az Akadémia égisze alá tartozott a vatikáni kutatás, így tulajdonképpen most hazatalált a téma.

Milyen célokat tűztél ki a Lendület pályázatban?

Két fő irány van. Az egyik a sokat emlegetett vatikáni irány. Az itteni anyagok feltárására egységes keretet biztosít a Lendület, maga a kutatás viszont sokrétű. Szorosan vett egyháztörténet, művelődéstörténet, diplomáciatörténet, forráskiadás 15–20. századig, inventáriumkészítés, és további területek. Kicsit virtuális római magyar történeti intézetnek tartjuk magunkat. A minta adott, Fraknoi Vilmos munkássága is a 15–20. századig terjedt ki. A másik fő irány a bécsi kutatás. A bécsi egyetemről indult a kezdeményezés, hogy a 19. századi Habsburg Monarchia püspökléxikona szülessen meg, illetve, hogy karoljuk fel a bécsi elitképző intézet, az Augustineum magyarországi növendékeinek életrajzi lexikonát a már megkezdett osztrák növendékek folytatásaként. Bizonyos kora újkori témákat is belevettünk, hogy ne csak 19–20. századi legyen a bécsi rész. Így kerül közreadásra a Pázmány-utód Lippay György levelezése, amely régebbi adósságom. 2015 elején jön ki új sorozatunkban (*Collectanea Studiorum et Textuum*). A vatikáni és bécsi kutatások egyébként sem választhatók el egymástól, mert a Habsburgok forrásai sok esetben a szentszéki kapcsolatok nélkülözhetetlen dokumentumai.

Ez a januárban megjelenő munka a kutatócsoport legújabb eredménye, vagy vannak még ennél frissebb eredmények is?

Sokan megjelentetik közleményként a kutatási terveiket, mi más utat választottunk. 2012 őszén közreadtunk egy tanulmánykötetet, amelynek minden tanulmánya egy-egy olyan részterülethez előtanulmány, amellyel a kutatás során foglalkozni akarunk. Ez előre vetíti, legalábbis vatikáni területen, hogy milyen eredmények várhatóak. A napokban jön ki a nyomdából Kruppa Tamás munkája, amely a törökellenes 16. századi ligaterveket dolgozza fel, ezzel a pápai diplomácia egy szeletét mutatjuk be. Nyárra várható az újonnan megnyitott – 1920-as és 1930-as évekre vonatkozó – diplomáciai fondok áttekintő inventárium. Az év második felében publikáljuk a Mohács előtti pápai brévét Nemes Gábor jóvoltából. Nemrég volt egy műhelykonferencia a II. vatikáni zsinat ötven évvel ezelőtti lezárása kapcsán. Ennek a tanulmánykötete is 2015-ben fog kijönni. Közzéteszünk modern szempontok szerint átdolgozva és jegyzetelve egy régebbi kiadatlan munkát is, mégpedig Galla Ferenc munkáját a pálos missziókról. A kötet Fazekas István gondozásában jelenik meg. Első évben szerveztünk egy nagyszabású nemzetközi konferenciát *A pápaság és a helyi egyházak* címmel, melynek apropója Bakócz Tamás konklávébéli szereplésének ötszáz éves évfordulója volt. Az előadások elérhetőek Youtube-on, ez a tanulmánykötet is most decemberben (vagy jövő januárban) jelenik meg. Komoly hiányossága a hazai történetírásnak, hogy hiányoznak az egyházmegyék történetére vonatkozó monográfiák. Ezt pótlandó az év folyamán megjelentetjük Tóth Krisztina munkatársam doktori disszertációját, ami a szombathelyi egyházmegye két világháború közötti történetét dolgozza fel. Elkészült új honlapunk is, ahol köteteinket e-könyv formában is publikálni fogjuk némi késéssel, hogy a nyomtatott formátumnak is megadjuk a kellő kifutást. Természetesen közlésre érdemes, lezáráshoz közeledő kutatási eredmény marad bőven a harmadik projektév utánra is. 2016-ban lesz Pázmány Péter esztergomi érseki kinevezésének 400. évfordulója, az esemény mikropolitikai szempontú monografikus elemzése gépemben gyakorlatilag készen van.

Várható valamelyik kötet kapcsán ünnepélyes bemutató?

A *Cameralia* kötetek bemutatója január 14-én lesz Budapesten. Nem kisebb személyiséget sikerült megnyernünk bemutatásukra, mint Mons. Sergio Paganót, a Vatikáni Titkos Levéltár püspök-prefektusát. Személyében először jár majd vatikáni titkos levéltári prefektus Magyarországon, amely komoly nemzetközi visszajelzés számunkra munkánkkal kapcsolatban.

Milyen eredménnyel lennél elégedett a Lendület program lezárása után?

Igyekszünk olyan munkát végezni, túl is teljesítve vállalásainkat, hogy az öt év eltelte után a Lendület kutatócsoport ne szűnjön meg, hanem akadémiai kutatócsoportként folytathassa működését, az egyetemi-akadémiai kutatócsoport-hálózatba integrálva. Reméljük, ez sikerülni fog.

Szóts Zoltán Oszkár

(2014. december)